

V naslednjih treh člankih avtor obravnava različne načine, s katerimi so želeli predstavniki najvišjih rimskih slojev, torej predvsem senatorji, a tudi rimski vitezi predstaviti svojo osebo širši javnosti. V času pozne republike so bogati in politično vplivni senatorji posebej v prestolnici imperija, v Rimu radi dali zgraditi (pogosto iz vojaškega plena) pomembne javne stavbe, npr. gledališča, knjižnice, terme in s tem še za več poznejših generacij učinkovito ovekovečili spomin na lastno osebo. Ko je Oktavijan dokončno premagal Antonija in prevzel v svoje roke večino oblasti, je te vrste javno munificenco občutil kot konkurenčno svojemu ugledu. Da pa bi vendarle odlične vojaške poveljnike nagradil za zmage v vojnah, je uvedel kot neke vrste kompenzacijo podelitev triumfalnih odlikovanj (*ornamenta triumphalia*). Pri najzaslužnejših senatorjih sta *princeps* in senat izjemoma tudi dovolila, da so jim posamezniki in mesta dala postaviti kipe na javnih mestih v Rimu, sicer pa je v obdobju principata prevladala navada, da so kipe senatorjem postavljali na njihovih posestih in v njihovih rezidencah, kjer so nastajale prave "galerije portretov prednikov". V drugih italjskih in tudi provincialnih mestih, kjer ni bilo čutiti neposredne konkurence z vladarjem in člani vladarske hiše, pa se je uveljavila navada, postavljati kipe pomembnim osebnostim na javnih mestih, ki jih je odobril mestni svet. Že v avgustejskem času se je ustalil običaj, da so važne osebnosti, ki so opravljale visoke državne (vojaške in administrativne) službe, sorodniki ali prijatelji, osvobodenci ali sužnji, mestne občine ali posamezni podrejeni počastili s kipi ali počastitvenimi napisnimi ploščami, na katere so dali vrezati stopnje kariere, ki jih je počaščeni dosegel v času svojega službovanja. Ti napisi, ki vsebujejo *cursus honorum* uglednih posameznikov, odražajo deloma uradno predlogo, na osnovi katere so bile počaščene osebe imenovane v višjo funkcijo, neredko pa tudi njihovo osebno intervencijo; le tako si lahko pojasnimo nekatere anomalije v formulaciji stopenj kariere, predvsem izpuščanje nekaterih funkcij oz. poudarjanje določenih časti.

Izbrane in v italijanščino prevedene članke zaključuje študija, namenjena zborniku v čast uglednemu madžarskemu raziskovalcu antike Jenő Fitzu, ki v originalu še ni izšla, ker je zbornik žal že šest let v tisku. V njej Eck obravnava zanimivo tematiko o posvetiteljih kipov na javnih krajih v rimskih mestih, ki so s kipi in napisi na bazah kipov na eni strani obeležili spomin na tistega, v katerega čast so dali kip postaviti (bodisi da je bil to vladar, božanstvo ali ugledna oseba), na drugi pa odločilno prispevali tudi k lastnemu ugledu med sodržavljani. Večina posvetiteljev je to storila diskretno, s tem da je navedla le svoje ime in najznačilnejšo funkcijo oz. stopnjo sorodstvene vezi, nekateri pa so na napisih želeli poudariti predvsem lastno osebo.

Stvarno kazalo, ki je dodano na koncu knjige, omogoča, da je tematika še bolj pregledna in različne teme laže dostopne. Knjiga je nedvomno pomemben doprinos k rimski epigrafiki, zgodovini in arheologiji in za te vede nujen študijski pripomoček.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Supplementa Italica. Nuova serie 13. Edizioni Quasar. Roma 1996. 328 str., fot. napisov v besedilu.

Izšel je že 13. zvezek nove epigrafske serije *Supplementa Italica*, katere namen je dopolniti stari *Corpus inscriptionum Latinarum*. Novi zvezki te stare edicije napisov so nedolgo tega začeli ponovno izhajati in prinašajo vse gradivo, tudi tisto, že objavljeno v *CIL* na začetku tega stoletja, toda izdano po novih kriterijih. To delo bo napredovalo počasi, zato je še vedno smiselno stare zvezke *CIL*-a dopolnjevati s

sprotnimi krajšimi izdajami napisov po antičnih enotah, za Italijo po avgustejskih regijah in po antičnih mestih. To je tudi namen serije *Supplementa Italica*, ki to svojo nalogo vzorno izpolnjuje. Nekdanja zamisel, da bi rimski napisi Italije izšli v novi izdaji nove zbirke *Inscriptiones Italiae*, se je v povojnih letih izkazala kot v celoti skoraj neizvedljiva, njeno mesto je v nekem smislu prevzela pričujoča serija, čeprav si je zastavila mnogo skromnejše cilje: stare korpuse zgolj dopolniti, ne pa tudi že objavljenih napisov nanovo objavljati, razen seveda, če gre za večje popravke ali celo novo branje napisov.

Trinajsti zvezek prinaša nove napise petih italjskih mest iz treh regij: Nursije iz 4. regije *Sabina et Samnium* (avtorji Romano Cordella in Nicola Criniti), Septempeda iz Picena (avtorica Silvia Maria Marengo) ter treh ligurskih mest: Vardacate (Giovanni Mennella in Emanuela Zanda), Forum Germa(—) (Enrica Culasso Gastaldi in G. Mennella) in Pedone (ista avtorja). Kot je v tej publikaciji običajno, je na začetku objavljena izčrpna bibliografija, ki se nanaša na določeno mesto, vsak citat pa je opremljen z znakom za plus ali minus, pač glede na to, ali vsebuje epigrafsko pomembne podatke ali ne. Sledi zgodovinski uvod, v katerem so izvednoteni vsi novi (novi glede na že obstoječe sintetične študije o teh mestih, največkrat gre za uvodne pregledne v *CIL*-u) zgodovinski ter arheološko-topografski podatki o posameznem mestu. Uvod je dopoljen s seznamom najdišč napisov. Sledi epigrafski prispevek, ki je razdeljen na dva dela; v prvem so naštetni vsi tisti že objavljeni napisi po zaporednih številkah že obstoječih korpusov (največkrat *CIL*), katerih zdajšnje stanje je kakorkoli drugačno od tedanjega, bodisi da je bilo njihovo čitanje v manjši meri izboljšano oz. so zgubljeni, prestavljeni, poškodovani ali nanovo komentirani. Na zadnjem mestu v vsakem poglavju je objava novih in nanovo prečitanih napisov, ki jim je vsakokrat dodana fotografija ali risba, če pa so izgubljeni, prepis iz ustrezne stare izdaje. Čisto na koncu vsakega poglavja so objavljeni indeksi k napisom, četudi jih je včasih relativno malo. Po tej shemi, ki je do potankosti dorečena, so objavljeni tudi napisi iz prejšnjih zvezkov, za katere izdajateljem ni bilo potrebno spreminjati kriterijev.

Na začetku tistega dela prispevka, v katerem so objavljene novi in revidirani napisi, so na prvem mestu vedno zvezdico označeni ponarejeni napisi, ki jih je v italjskih mestih razmeroma veliko, tako npr. v Nursiji (zdaj Norcia) fiktivna napisa Sertorija in Mecenata (radi so ponarejali napise slavnih osebnosti) ali napis, ki omenja etruščanske povezave z mestom. Sledijo pristni napisi, ki nam z neposredno besedo pričajo o različnih vidikih tedanjega življenja, od tega katere bogove so častili tedanji prebivalci, katerim vladarjem so postavljali počastitvene napise do mestnih funkcij, ki so jih opravljali in nagrobnikov, ki so jih postavljali zase in za svoje. V Nursiji je bil poleg Apolona, Marsa in Jupitra posebej v časteh Herkul, včasih s pridevkom "zmagovalec". Posebej zanimivi so napisi, na katerih se omenja posebnost lokalne mestne uprave, kolegij osmih mož, od katerih sta dva imela oblast župana (*duumviri*), izpričani pa so tudi *octoviri* z oblastjo edilov. Pomembna mestna družina so bili Fadeni, Oktaviji in Vetuleni in njihovi člani, predstavniki vladajoče mestne elite, so opravljali to sicer nepoznano funkcijo.

V Nursiji, ki je bila ekonomsko in strateško pomembno mesto svoje regije, je bilo najdenih 156 novih napisov, v picenskem kraju Septempeda jih je bilo najdenih le dvajset. Zanimiv je nagrobnik osvobodjenca Kvinta Anija Akasta, mestnega sevira, člana kolegija šestih mož — verjetno je šlo za svečeniški kolegij — okrašenega z dvema velikima rogova izobilja. Mestni seviri so bili največkrat bogati osvobodenci, tipični predstavniki italjskega srednjega razreda, ki so radi javno razkazovali svoje bogastvo in ga pogosto tudi hvalevredno porabljali za dobrobit svojega mesta. Novih napi-

sov iz ligurskega mesta Vardacate je le šest, najvažnejši med njimi je nedvomno na fragmentarni bronasti tablici ohranjeno pismo neidentificiranega vladarja Klodiju Sekundu, ki je bil ali lokalno izredno ugledna osebnost, ali sorodnik senatorja iz bližnjih Vercel Publija Valerija Silona Klodija Lukrecija Sekunda. V manjšem ligurskem mestu Forum Germa(—) je bilo najdenih devetnajst novih napisov. Pomembna so posvetila boginji zmage Viktoriji, njen kult je bil v širši regiji razmeroma priljubljen in je zelo verjetno odraz čaščenja lokalnih keltskih božanstev Kathubodua in Kantismerte. Zanimiv je tudi nagrobnik Vibiju Salviju, ki je bil morda učitelj, *magister*, če seveda ne gre razložiti besede *Magister* kot njegov priimek, kognomen. Iz Pedone je znanih dvajset novih napisov; na nekaterih od njih so omenjeni tudi uradniki, zaposleni pri carinskem uradu za pobiranje dvainpol procentnega davka na dobrine, ki so se prevažale po državnih cestah v galskih provincah, t.im. *Quadragesima Galliarum*; v Pedoni je bila namreč lokalna carinska postaja. Tudi iz tega mesteca, ki od sosednjega Forum Germa(—) ni posebej daleč, je znano posvetilo Viktoriji.

Z napisi iz Pedone se trinajsti zvezek *Supplementa Italica* zaključuje; po vsem, kar je bilo o seriji povedanega, ni potrebno še posebej poudariti, da predstavlja nepogrešljiv pripomoček pri študiju antike v najširšem pomenu besede, saj sodi med bazična dela s tega področja.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Nationalism, politics, and the practice of archaeology. Uredila Philip L. Kohl in Clare Fawcett. Cambridge University Press, Cambridge 1995. 317 strani teksta, 12 strani indeksa. ISBN 0 521 55839 5 PB.

Nationalism and archaeology in Europe. Uredila Margarita Díaz-Andreu in Timothy Champion. UCL Press, London 1996. 299 strani teksta, 14 strani indeksa. ISBN 1 85728 289 2 HB.

Po letu 1989, ko so se na zemljevid vzhodne in srednje Evrope zarisale nove države, zahodno Evropo pa so preplavili strahovi pred naraščajočimi regionalizmi, rasistično ksenofobijo in antiimigracijsko nestrpnostjo, nam je misel Isaiaha Berlina o nacionalizmu, ki da ni "od mrtvih vstal" - saj tudi umrl nikoli ni! - vse bližja. Dolgo je namreč zanj veljalo, da je v svetu konsistentnih držav, kjer gradijo življenje enakopravnih državljanov demokratične pravice, zrel za roparnico. V letih pa, ko so se - prav z njegovo pomočjo - razlila grozodejstva po Balkanu, v milijone ljudi od Estonije do Krima in še čez pa vgnezdila strah in nepopisno, nedoumljivo sovraštvo, je postalo jasno, da je optimistična teza Erica Hobsbawma, češ da je intenzivno ukvarjanje zgodovinarjev z njim znak, kako da se je prevesil "čez najvišjo točko razvoja", samo še iluzija. Zdaj le še popolnoma slepi ali povsem zadrti ne delijo prepričanja z Williamom Pfaffom, da je "realnost našega stoletja in bi ga bilo treba razumeti bolj kompleksno, kot je to v navadi". Nepregledna množica socioloških, politoloških in zgodovinarskih teoretikov se neutrudno in predano ukvarja z njim in išče poti, po katerih bi nas pripeljala iz zagate, ki jo imamo z njegovim razumevanjem. Partih Chatterjee se je, tolikereemu delu navkljub, upravičeno zapisalo, da je narod (in z njim, bi lahko rekli, tudi nacionalizem) ostal "eden od najbolj neteoretiziranih konceptov moderne časa". Naj bo (sta) karkoli že, govornica slednjega je dandanašnji karseda prepričljiva, tako da problemov, ki jih povzroča, ne moremo in ne smemo ignorirati, še manj pomesti pod preprogo; jemati jih moramo resno tudi v arheologiji.

V strokovnih arheoloških krogih je kar precej dolgo vladalo prepričanje, da je bila arheologija *ancilla politicae* predvsem v nacistični in fašistični preteklosti. Šele v osemdesetih in devetdesetih letih se je začelo samospraševanje tudi zunaj omenjenega okvira. Med vsemi političnimi ideologijami se je ustavilo ob nacionalizmu, saj je prav ta tisti, ki v imenu amor patriae rad izrablja arheologijo pri tvorbi sodobnih mitologij. Za te pa vsak dan znova čutimo, kam vodijo.

Prvo knjigo, v celoti posvečeno nacionalizmu v arheološki praksi, sta uredila Philip L. Kohl in Clare Fawcett - *Nationalism, Politics, and the Practice of Archaeology*. Čeprav se pridružujeta misli, da je imel nacionalizem tudi "pozitivno vlogo v etnično inspirirani arheologiji" (zaradi njega se je oblikoval nov, poglobljen odnos do prostorskih variacij, odpor do rasizma in kolonializma), pa v njej zbereta predvsem eseje, ki se ukvarjajo "z zlorabami odnosa med nacionalističnimi politikami in arheologijo" ter s "problemi, ki lahko izbruhnjejo znotraj posameznih kulturnih in rasnih superiornosti, še zlasti z vprašljivim delom določenih političnih gibanj in nacionalnih držav".

V uvodnih besedah poudarita vlogo arheologov v službi države, se pomudita ob historiografiji arheologije, da bi pojasnila vzroke dolgo nepriznanih tem nacionalistične arheologije, pokažeta na točke arheološkega zapisa, ki rade postanejo zgodovinski zgled konstruktorjem nacionalnih identitet, ne pozabita pa omeniti tudi nove politične realnosti, v katero se še kako prilegata nacionalistična in "metanacionalistična" arheologija.

Pri razmeščanju razprav v posamezne sklope ju je vodilo geografsko ne vsebinsko načelo. Želja, da bi pritegnila k sodelovanju pisce z vseh koncev sveta, se jima sicer ni uresničila, je pa vzpodbudila k razmišljanju nekatere povabljenke, ki se simpozija, posvečenega problemu, v Chicagu 1991. leta niso udeležili. V petih besedilih se ukvarjajo z razmerjem med arheologijo in nacionalizmom v zahodni, štirje so posvečeni vzhodni Evropi in Evraziji, naslednji štirje pa so osredotočeni na vhodno Azijo. Pridružujeta se jim komentarja, zaupana Neilu Asherju Silbermanu in Bruceu G. Triggerju.

Bernard Wailes in Amy L. Zoll najprej uvedeta v svojem besedilu nov termin: etnično arheologijo, da bi se izognila pogosti zmešnjavi, nastali zaradi enačenja nacionalne arheologije z nacionalistično. Njuna analiza je sicer usmerjena v etnično zasnovano interpretacijo zgodnjersrednjeveške insularne umetnosti. Arheologija in zgodovina sta jo vseskozi obravnavali v dihotomiji med barbarstvom in civilizacijo, pri čemer sta z etničnimi termini v referenčnem okviru "zaostalih" ali "primitivnih" proti "naprednim" ali "razvitim" dajali v roke političnih apologetov izvrstno orožje. Ustaljeno podobo problematizirata in z novim pregledom že znanega zanikata "etnično čistost" zgodnjih samostanov in krščanskih skupnosti ter trdita, da je mogoče to umetnost razumeti kot "multietnično po razširitvi in multikulturno po izvoru".

Da je z demokratizacijo političnega življenja mogoče tudi preobrat v arheološki stroki, nam na španskem primeru predstavi Margarita Díaz-Andreu. Ugotavlja, da si je etnonacionalni ideološki koncept frankističnega režima "avro homogenosti" (Kohl - Fawcett) najprej utrjeval z rimskodobnim krščanstvom, kasneje pa "arijsko privrženost" z vizigotsko dobo. Postfrankistična arheologija je zaradi "modificiranega pozitivizma" ali "pragmatskega reformizma" s svojim potapljanjem v minuciozno obdelavo podatkov izgubila čar za nacionalistične mitologe. Katalonija, Baskija in Galicija potrebujejo v novejšem času za utrjevanje etničnih identitet drugačen mitski imaginarij. Ne iščejo ga več v lokalnih arheologijah, ki so se tako izognile prej najpogostejši zlorabi - preferiranju določenega arheološkega obdobja.

Slednjega se je izdatno posluževal Salazarjev fašistični režim na Portugalskem več kot štiri desetletja. Katina T. Lil-